

ANDRZEJ KASZUBKIEWICZ
Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

PODSTAWA FIGURKI ROGOWEJ Z GIECZA

Systematyczne badania na grodzisku w Gieczu rozpoczęto pod kierunkiem doc. dr. Bogdana Kostrzewskiego w 1949 r. W kolejnych latach w tym ważnym wczesnopiastowskim ośrodku dokonano rewelacyjnych odkryć, dały one podstawę do powołania tam jednego z największych rezerwatów archeologicznych w Polsce.

LOKALIZACJA

W pierwszym roku badań założono wykop na 306 arze w południowej części grodu. W warstwach poddarniowych znaleziono niewielki przedmiot wykonany z poroża, który po oczyszczeniu okazał się dolną częścią niewielkiej figurki (tak został określony przez odkrywców), z prostokątną podstawą i przednią częścią stóp. Miejsce założenia wykopu stanowiło w poł. XIX w. część cmentarza parafialnego. Fakt ten spowodował zakłócenie w górnych warstwach osadniczych, w których znaleziono interesujący nas obiekt. Dopiero głębiej uchwycono kolejne warstwy względnie nienaruszone. Nie można jednak wykluczyć, że obiekt ten, w wyniku prowadzonych prac na cmentarzu, został „wyrzucony” nieomal na powierzchnię. W tym samym wykopie (warstwa III) znaleziony został ciekawy zabytek – ażurowa płytką rogowa przedstawiająca motyw związanych ze sobą palmet. W dalszych warstwach tego wykopu odsłonięto spalone konstrukcje drewniane, zaś w południowej jego części – kamienny fundament rotundy gieckiego palatium.

OPIS OBIEKTU

Podstawkę figurki wykonano z poroża jeleniego surowca, z którego wykonywano bardziej luksusowe przedmioty, dawał on możliwość lepszego kształtowania różnych form.

Stopy spoczywają na podstawie prostokątnej o wymiarach: szer. 19 mm w dolnej części i 21 mm w górnej, długości 25 mm i wysokości 6 mm z przodu i 9 mm od tyłu. Ta niewielka płaszczyzna stanowiła podstawę pod jedną postać (wynika to z układu dwóch stóp zachowanych w części przedniej). Wielkość dłuższej stopy wynosi 15 mm, zaś wy-

Ryc. 1. Widok na grodzisko w Gieczu, kościół, dzwonicę i starą plebanię.
W głębi wsi romański kościół i wiatrak (pierwsza poł. XIX w.)

sokość całego przedmiotu wynosi 18 mm. Prawa krawędź podstawy uległa zniszczeniu. Jednak nie przeszkadza to w określeniu jej szerokości, bowiem zachowały się trzy, lekko sfazowane, naroża podstawki.

„TECHNOLOGIA” ZNISZCZENIA

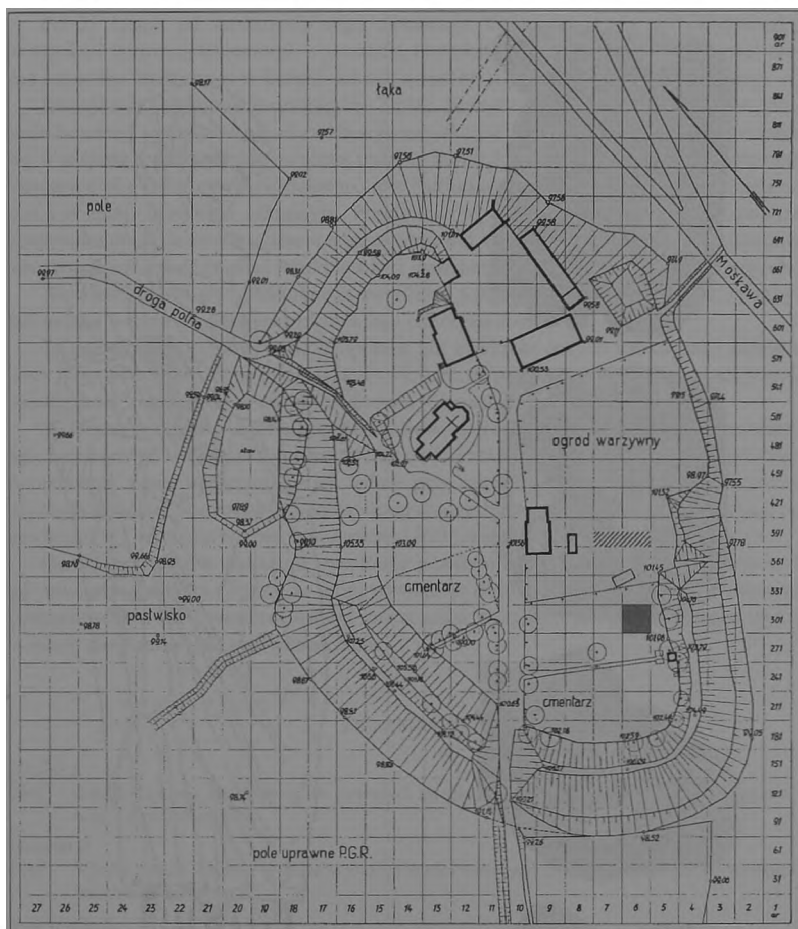
Analizując destrukcję tego przedmiotu łatwo dojść do wniosku, że najsłabszym miejscem figurki były stopy na linii przegub – pięty. W tym miejscu nastąpiło oderwanie podstawy od pozostałej części figurki. Zniszczenie bocznej krawędzi podstawy figurki wynika z faktu zamocowania jej do większego przedmiotu – postumentu, stanowiącego rodzaj zwornika całości (zespołu). W momencie zadziaływania niszczącej siły w prawą stronę (spoglądając na jej front) nastąpiło oderwanie figurki od postumentu, a niewielki czop łączący dwie struktury uszkodził boczna krawędź podstawki. W tym samym „procesie destrukcji” pękły nóżki. Kierunek działania siły spowodował większy ubytek przy prawej stopie figurki. Od tego czasu podstawa ze stopami stanowiła osobną część całości.

W jakich okolicznościach i czasie nastąpiło zniszczenie tego zespołu nie sposób ustalić.

PRÓBA REKONSTRUKCJI

Giecz był silnym ośrodkiem administracji kościelnej. W obrębie grodu funkcjonowała parafia (archidiakoniat), jedna z najstarszych w diecezji poznańskiej. Sądzić należy, że podstawa figurki kościelnej, jak ją określili odkrywcy, jest związana z kultem chrześcijańskim. Do takiego samego wniosku doszedł ostatnio Janusz Górecki (2003) zaliczając omawiany zabytek, a także ażurową okładzinę, znaną na tym samym arze, do grupy wyrobów łączonych z kultem.

Ja również zabytek określam, jako część dolną figurki świętego. Biorąc pod uwagę proporcje stóp do reszty ciała wysokość figurki przyjmując można na około 11 do 13 cm

Ryc. 2. Plan grodziska w Gieczu wykonany przez Bolesława Jarnota z lokalizacją znaleziska na 306 arze (1950 r.)

(licząc od górnej płaszczyzny podstawy). Sposób zniszczenia stóp jako najślabszego elementu wskazuje na postać odzianą w długą szatę. Gładka, obrobiona powierzchnia tylnej ściany omawianej podstawki wyklucza określenie jej jako podparcia pod nogi ukrzyżowanego Chrystusa. W tym przypadku pęknięcie nastąpiłoby powyżej kostek, w najślabszym miejscu. Z tych samych względów wyklucza się postać św. Jana Chrzciciela, patrona tutejszego kościoła, którego najwcześniejsze wizerunki przedstawiają z odsłoniętymi nogami odzianego w krótką szatę.

Ryc. 3. Podstawka figurki rogowej w 4 ujęciach
(foto. M. Józwickowska 2004)

Ryc. 4. Rekonstrukcja figurki na oryginalnej
podstawce wg Andrzeja Kaszubkiewicza
(rys. D. Mania)

Po 55 latach od znalezienia tego ciekawego fragmentu warto go przypomnieć w aspekcie surowca, technologii wykonania, kontekstu związanego z miejscem znalezienia i sposobu zniszczenia w końcu dokonując próby jego rekonstrukcji oraz funkcji.

Istnieje kilka możliwych rozwiązań. Sądzę, że najbardziej przekonywującą do przyjęcia hipotezą jest określenie omawianego zabytku jako części figurki i umiejscowienie jej w zespole przedstawiającym scenę ukrzyżowania. Scena ta z uwagi na pryncypialne znaczenie dla kultu chrześcijańskiego, jest najczęściej przedstawianym w średniowieczu i później motywem sakralnym. Przyjmując to założenie, mielibyśmy w naszym przypadku do czynienia z postacią stojącą po lewej stronie Pasji, a więc z wizerunkiem św. Jana Ewangelisty (postać Matki Boskiej przedstawiana jest w sandałach na nogach).

Niewielkie rozmiary obiektu mogą świadczyć o jego funkcji. Sądzić należy, że zabytek można wiązać z rodzajem niewielkiego ołtarzyka domowego.

Ta najbardziej przekonywująca hipoteza nie wyklucza innych rozwiązań i zastosowań. Niewielka figurka (nie budzi wątpliwości), może przedstawiać wolno stojącą postać osadzoną na odpowiednim cokolicu, służącą również kultowi domowemu.

W innym przypadku figurka mogła stanowić ozdobę jakiegoś większego przedmiotu np.: osadzona na wieku naczynia liturgicznego (chrzcielnica), ozdobą monstrancji lub tabernakulum, a więc części ołtarza itp. Jednak przy założeniu tych wariantów nie dowiemy się nigdy do jakiej postaci świętej lub świętego należały stopy na podstawie znalezione na grodzisku w Gieczu, na terenie, który przed 1950 rokiem pełnił funkcję cmentarza.

Giecki zabytek nie wykazuje wysokiego poziomu artystycznego, zapewne wykonał go miejscowy artysta. Sądzę, że mógł powstać w dość szerokim przedziale czasowym pomiędzy XI a XIV wiekiem i uległ zniszczeniu w sposób jak przedstawiono wyżej w bliżej nieokreślonych okolicznościach.

BIBLIOGRAFIA

Górecki J.

2000 Gród na Ostrowie Lednickim na tle wybranych ośrodków grodowych pierwszej monarchii piastowskiej, Lednica–Poznań.

Jaworski K.

1990 *Wyroby z kości i poroża w kulturze wczesnośredniowiecznego Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu*, Wrocław–Warszawa.

Kostrzewski B.

1951 Gród w Gieczu w świetle źródeł pisanych i wykopalisk, ZOW, 20, 149–154.

1961 *Giecz – pomnik historii kultury państwa polskiego*, Poznań.

1962 Badania archeologiczne nad budownictwem kamiennym w Gieczu, pow. Środa, FAP, 14, 218–220.

1968 Zespół osadniczy w Gieczu. Przyczynek do zagadnienia formowania się miast przedlokacyjnych w Polsce, I MKAS, 4, 318–331.

Kostrzewski B. (red.)

1952 Sprawozdanie z badań na grodzisku w Gieczu w powiecie średzkim za rok 1949, St Wcz, 1, 149–170.

Przyjaciół

1837 *Przyjaciół Ludu*, R. III, 30, 236–237.

Siede J.

2000 *Elfenbein mit Kreuzigung*, [w:] *Europas Mitte um 1000*. Katalog, Hrsg. A. Wieczorek, H.-M. Hinz, Stuttgart, 38.

BASIS DER HORNFIGUR AUS GIECZ

Zusammenfassung

In 1949 wurden auf dem Burgwall in Giecz systematische archäologische Untersuchungen begonnen. Im ersten Untersuchungsjahr wurde im südlichen Burgwallteil, auf dem Ar 306 in der Schicht I ein Geweihfund freigelegt, der als Basis einer kleinen Knochenfigur bestimmt und mit der Figur eines mit dem christlichen Kult verbundenen Heiligen verbunden wird (J. Górecki 2003).

Die Beschädigungsart der Füße, die auf der Basis nur in deren vorderem Teil erhalten sind und die Vernichtung eines äußeren Basisrandes neigen den Verfasser zur Verbindung der Figur des Heiligen mit der Kreuzigungsszene. Das ca. 11 cm hohe Objekt (wahrscheinlich die Figur vom hl. Johann Evangelist) war auf einem gemeinsamen Sockel mit anderen Figuren einer Gruppe befestigt. Die Beschädigung des Randes und der Füße entstand infolge von Losreißung der Figur von der Stelle deren ursprünglichen Befestigung.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Aussicht auf den Burgwall in Giecz, die Kirche, den Glockenturm und alte Pfarrei. In der Tiefe des Dorfes eine romanische Kirche und Windmühle (erste Hälfte des 19. Jh.)

Abb. 2. Plan des Burgwalls in Giecz, ausgeführt von Bolesław Jarnot mit Lageplan des Fundes auf Ar 306 (1950)

Abb. 3. Basis der Hornfigur in 4 Fassungen, Photo: M. Józwickowska (2004)

Abb. 4. Rekonstruktion der Figur auf der Originalbasis nach Andrzej Kaszubkiewicz, gez. D. Mania

Abb. 5. Passion und Mutter Gottes sowie hl. Johann Evangelist, polychromiertes Holz, Figuren vor dem Kreuz, Höhe 18 cm. Obra – Zisterzienserkirche, um 1500